

El Montseny a l'època medieval:

El Montseny és com una gran fita que uneix i a la vegada separa tres antics comtats, tres diòcesis medievals i tres comarques modernes. Els mollons o les fites tenen aquesta finalitat expressa, la d'unir i separar a la vegada.

El punt exacte on coincideixen tots aquests antics comtats i bisbats i les comarques modernes es troba precisament al Coll de Sant Marçall, a l'anomenada "Taula dels tres bisbes", que fa que trifini entre els municipis d'Arbúcies, del Montseny o de Sant Julià del Montseny i de Viladrau. Es el lloc que surt esmentat en la documentació des de l'any 862 com el *collo que dicitur inter duos Signos*.

Es difícil precisar quina és l'etimologia del mot Montseny que trobem llatinitzat des del 862 com *Mons Signi* o *Montesigno*, si l'arrel del mot fos llatina voldria dir "mont del senyal" o "mont de la fita", cosa que s'avindria perfectament a la funció històrica que ha tingut la muntanya.

El Montseny, com totes les muntanyes, ha estat sempre un lloc de refugi

en èpoques d'inseguretat i un lloc on s'han retirat religiosos o anacoretes que han cercat la pau i la tranquil·litat, cosa que trobem a l'inici dels centres religiosos més notables de la muntanya com Sant Marçal, Sant Segimon, Santa Fe, Breda, Tagamanent o Sant Elies. També per la seva especial situació i facilitat d'accés, ha estat un lloc ocupat molt aviat per l'home i repartit entre comtes i nobles, bisbes i monestirs.

Deixant de banda l'existència de jaciments arqueològics i de troballes soltes de material arqueològic que confirmen la remota presència de l'home a la muntanya i al seu entorn -els quals han estat recentment tema d'una visió global per l'arqueòleg Joaquim Arxé, al volum 5è de "*Monografies del Montseny*"- ens limitarem aquí a una breu

Arbúcies.

Municipis

Extensió Habitants (1986)

Municipis	Extensió km²	Habitants (1986)
Arbúcies	86,94	2 4.166
Sant Pere Vilamajor	34,74	849
Sant Feliu Buixalleu	61,46	615
Cànoves	28,48	738
Breda	5,09	3.170
La Garriga	19,72	8.636
Riells i Viabrea	26,53	742
Montmany i Figueró	14,70	632
Gualba	23,24	587
Tagamanent	43,80	135
Montseny	27,02	276

dominis i jurisdiccions

ANTONI PLADEVALL i FONT

presentació de les divisions i jurisdiccions medievals que ens mostra la més antiga documentació medieval.

L'àmbit geogràfic que hem acostumat a prendre com a marc dels estudis i treballs publicats, en especial en la sèrie de "*Monografies del Montseny*" que edita la Societat d'"Amics del Montseny", inclou 21 municipis: 13 del Vallès Oriental, 4 de la Selva i 4 d'Osona.

Una simple vista al quadre adjunt diu clarament que la majoria dels seus habitants viu als municipis més perifèrics o menys montsenyencs, com són els de la Garriga, amb 8.636 habitants i el de Sant Celoni, amb 12.275, cosa que deixa per la resta dels 19 municipis la xifra de poc més de 22.000 habitants.

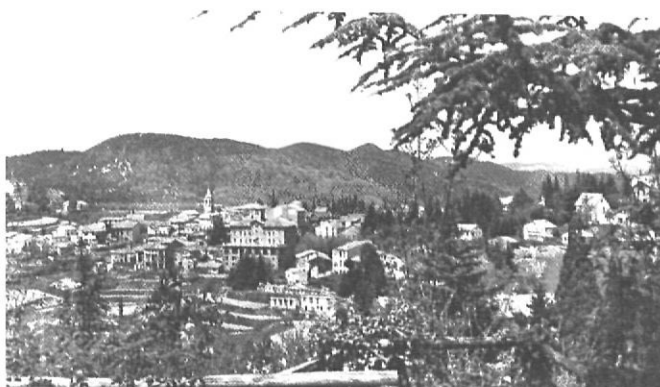
Això fa passar la densitat de poblament de 66.26 habitants per km² a només 39,65 hab./km² si descomptem els habitants d'aquests dos principals municipis, xifra que s'ajusta més a la realitat del poblament de la zona i que s'ajustaria més encara si rebaixéssim a l'estadística els 13.410 habitants que sumen els municipis de Santa Maria de Palautordera, Arbúcies, Breda i Seva, també molt perifèrics o fora del sector del Montseny-muntanya; si excloguéssim aquests habitants, la densitat de poblament del massís seria de 21,44 hab./km², fent la corresponent resta de les extensions territorials dels municipis descomptats.

Aquest, tanmateix, és molt superior al poblament històric, almenys al que se situa entre la segona part del segle XIV i inicis del segle XVI o època dels fogatges, que dona per tot l'àmbit de Montseny unes 600 famílies o focs, o un poblament d'uns 3.000 habitants i, per tant, de 4 a 5 habitants per km², per la zona pròpiament de muntanya.

Jugar amb estadístiques és fàcil i àrid, però és necessari per tenir una idea del contingut humà de l'època que intentem presentar.

Viladrau.

Municipis	Extensió km ²	Habitants (1986)
Aiguafreda	7,96	2.019
Fogars de Montclús	40,15	278
El Brull	41,08	183
Sant Esteve de Palautordera	10,73	1.047
Seva	29,10	1.610
Santa Maria de Palautordera	17,05	4.464
Viladrau	50,61	802
Campins	7,38	187
Espinelles	17,65	250
Sant Celoni	65,44	12.275
Total	658,89 km²	43.661 hab

Els antecedents històrics

Una bona part del Montseny, almenys del sector corresponent al comtat i bisbat de Barcelona, era de domini reial, en qualitat de terra fiscal, des del moment de la conquesta o reorganització del país sota els dinastes carolingis. Això va permetre al rei franc Carles II, dit Carles el Calb, cedir un bon sector del Montseny a Unifred o Umfrid, com a dotació beneficional fiscal, en crear-lo comte de Barcelona i marquès de Gòtia, per allà l'any 858.

L'any 862 esclataren dissensions dintre l'imperi o regne franc entre Carles el Calb i el seu fill Carles el Jove, nomenat rei d'Aquitània i el comte i marquès Unifred es va complicar en la revolta prenent el partit d'aquest darrer. Sufocada la rebel·lió, Unifred fou acusat de bausia o traïció i destituït. Carles el Calb, per l'agost del 862 va repartir els béns d'Unifred entre els que li havien restat fidels: el comte Sunyer, que regia Empúries i Rosselló i el bisbe de Barcelona Frodoí, d'origen franc.

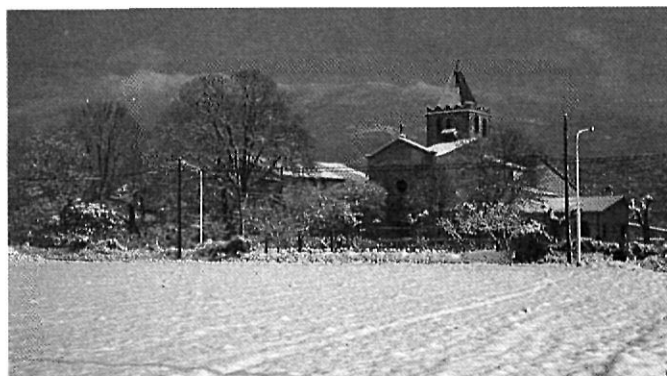
El primer document del 858 no s'ha conservat, però sí els dos preceptes o donacions reials fets al comte Sunyer i

al bisbe Frodoí, on aquell és esmentat. Al primer li va donar la vall de la Tordera, des de Matagalls (que el document anomena com la *sumitatem Montis Signi*) i el Collformic (*colle Frumici*) fins a la Palanca i el Trullars; també s'esmenten, en donar els límits, el riu d'Arbúcies i el Coll de Sant Marçal (o el *collo que dicitur inter duos Signos*). Aquesta donació comprenia les esglésies i parròquies de Santa Maria i Sant Esteve de Palautordera i la de Sant Esteve de la Costa del Montseny; se n'exceptuaven els béns situats a Campins i el villaret de Cerdans, que els homes anomenats *hispani* havien posat en cultiu.

Al bisbe de Barcelona li va donar la part més septentrional d'aquell alou, a partir de Campins, amb Riells, Breda i Cerdans.

Es interessant la notícia que diu que el vilaret de Cerdans s'havia repoblat amb *hispani* o gent d'Hispania que havia fugit dels àrabs i s'havia refugiat a l'altra banda del Pirineu dintre dels dominis carolingis. El vilaret de Cerdans, que la majoria d'autors identifiquen amb Cerdans d'Arbúcies, sembla que era el nom antic de l'indret del

Església de Lliors
(Arbúcies).
Sant Esteve de
Palautordera.

Mas Nadal, ara convertit en restaurant de la urbanització Refugis del Montseny, de Sant Pere de Vilamajor, on hi ha la capelleta de Sant Joan amb elements pre-romànics, dita abans Sant Joan de Cavallar.

El tros de Montseny que fou donat al comte Sunyer, va passar després a Trasovad el qual, el 908, el va vendre al comte Borrell I o Guifré Borrell qui poc més tard el va cedir al monestir de Sant Cugat del Vallès. Així, aquest gran monestir va esdevenir un dels grans propietaris del Montseny amb una gran propietat que més endavant ampliarà amb la possessió de Gualba, Vallgorguina i altres béns del rodal.

De la resta del Montseny no en tenim notícies tan primícies. Recordem, però, que la muntanya del Montseny va ésser frontera o límit de la penetració cristiana o carolíngia entre el 785, quan la ciutat i el territori de Girona va passar a l'obediència de Carlemany, i el 801, quan es va conquerir la ciutat de Barcelona. Pel seu sector nord o osonenc seria territori fronterer fins el 879, quan Guifré el Pilós va conquerir i organitzar definitivament el comtat i el bisbat de Vic.

Les primeres notícies documentals directes dels termes del sector osonenc comencen per Viladrau i per Aiguafreda o la vall del Congost el 898, per Seva el 904, per Espinelves el 943 i pel Brull, com terme i parròquia, el 963. El sector gironí o selvatà figura amb el topònim d'Arbúcies el 898 i l'existència de la seva parròquia el 923 i amb Riells i Breda, esmentats en la cessió de béns fiscals del Montseny al bisbe Frodorí de Barcelona, el 878, com a simples topònims i documentats com a centres de poblament el 941 i el 1.038.

Els termes i les jurisdiccions

Al llarg del segle X i, sobretot, a inicis del segle XI, amb el procés de feudalització que va conèixer tot el país, el territori del Montseny es va repartir en grans termes senyorials i algunes quadres en mans de famílies importants o de monestirs.

Seguir la història i trajectòria de cada un d'ells és un tema que depassa per la seva extensió i complexitat el caràcter d'aquesta publicació i per això ens limitarem a donar abreujadament la

Poble d'Espinelves.
Església de Santa Maria
de Breda.

llista de termes i jurisdiccions, l'àmbit que comprenien i la família o institució que els posseïa.

1.- *Terme del castell de Montsoriu.* Es el primer i més gran domini del Montseny. El seu castell s'aixeca, magestuós dins la seva ruïna, en un cim net i aïllat, a 637 m d'altitud, al punt on conflueixen els municipis d'Arbúcies i de Sant Feliu de Buixalleu.

El seu terme o *apendicio* és esmentat per primera vegada el 1002, quan es trobava en ple funcionament sota el domini d'Amat de Montsoriu, vescomte de Girona. El castell i terme formaven el lot essencial de la dotació dels vescomtes de Girona, transformats en vescomtes de Cabrera, entorn el 1030, pel casament d'Ermessenda de Montsoriu, filla d'Amat, amb Guerau de Cabrera, senyor del castell i terme de Cabrera d'Osona.

El terme o la seva jurisdicció van pertànyer fins als temps moderns al domini dels vescomtes de Cabrera i dels seus successors.

Comprenia, aquest terme, un ampli sector de la comarca de la Selva i dins l'àmbit del Montseny els actuals municipis

pis d'Arbúcies, Sant Feliu de Buixalleu, Breda, Riells del Montseny i Gualba, aquest del Vallès Oriental. Gualba, des del 1083, depenia civilment de la pabordia de Palau, del monestir de Sant Cugat del Vallès.

2.- *Terme del castell de Montclús,* successor de l'antic terme dels *castells de les Agudes-Montseny i de Miravalls.* Pertanyia, almenys des del 1018, al senyor Odó de les Agudes, primer membre conegut del llinatge que va cognominar-se successivament de les Agudes, Montseny i Montclús; l'últim membre del llinatge fou Riambau II de Montclús (1263-1275) i l'any 1285 el terme va passar a domini dels Cabrera, senyors d'Anglès i de Montsoriu, amb qui estaven emparentats els darrers Montseny-Montclús.

Comprenia inicialment els municipis de Montseny, Fogars de Montclús, Santa Maria de Palautordera, Sant Esteve de Palautordera, Sant Celoni amb Partegàs i Campins; a més d'altres termes fora del radi del Montseny.

Des del 911, com a mínim, el domini i la jurisdicció civil dels termes de la vall de Palautordera, pertanyia, per la raó al

Vista del massís del Montseny des del turó del Castell d'Hostalric.

principi exposada, al monestir de Sant Cugat del Vallès i, en concret, al seu Paborde de Palau.

La vila de Sant Celoni, no el terme de Sant Martí de Pertegàs, s'en va separar el 1151 quan fou cedida per Guillem Umbert II de Sesagudes o del Montseny a l'orde militar dels Hospitalers o de Sant Joan de Jerusalem.

Campins era una quadra o terme autònom que depenia del senyor del Casal de Palau o castell de Fluvià, del terme de Sant Esteve de Palautordera.

3.- *Sant Pere de Vilamajor* era el centre d'un domini comtal i després reial que comprenia els dos municipis actuals de Vilamajor. El lloc és documentat des dels anys 954 i 986. Prop de l'església de Sant Pere, al lloc conegut com la Força, hi havia un antic palau comtal, on el 1079 i abans ja hi residien temporades els comtes de Barcelona.

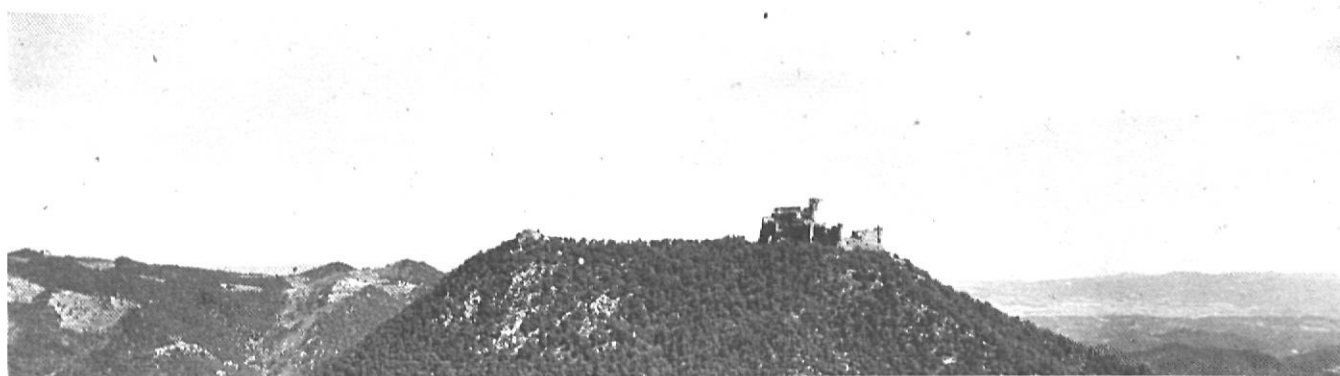
Aquí vivien vers els anys 1154-1158 els comtes Ramon Berenguer IV i, en especial, la petita reina Peronella d'Aragó, i és tradició que hi va néixer el comte-rei Alfons I.

4.- *Terme de Cànoves*. Lloc, documentat el 1002, que depenia del castell de Cànoves, aquest conegut des del 1113. Pertanyia a una família congnominada Cànoves i després Bell-lloc. El segle XIV passà per diferents senyors fins que entorn el 1380 el va adquirir la família Centelles, la qual després del 1397 el va unir al lloc de Samalús, inicialment vinculat a la Garriga. Fou dels comtes de Centelles fins als temps moderns.

5.- *La Garriga*. Lloc i terme documentat des de l'any 966. Inicialment era un domini o franquesa comtal que incloïa també Samalús. El rei el va vendre en més d'una ocasió a nobles, com a Eimeric de Centelles el 1380, però la gent de la Garriga es redimi i retornà al domini reial, fins que Martí l'Humà el 1397 els féu privilegi i pacte solemne de no alienar mai més el lloc. En endavant fou sempre de domini reial.

6.- *Terme de Montmany-Figueró*. Petita jurisdicció, centrada pel castell de Montmany, que comprenia les tres antigues parròquies de Sant Pau de Montmany, Sant Feliu de Vallcàrquera

Castell de Montsoriu.

(ara substituïda pel poble modern del Figueró) i Sant Cristòfol de Monteuques. Les parròquies són citades el 966 i el castell de Montmany ho és el 1183. Era de domini reial i tenia com a castlans els Santauegènia. Del 1319 en endavant va passar a l'òrbita dels Centelles, que el 1357 en van comprar la jurisdicció.

7.- *Tagamanent*. Gran terme plenament montsenyenc que inclou pràcticament tot el Pla de la Calma i bona part de la vall del Congost, centrat en el castell de Tagamanent, situat al seu característic puig de 1.055 m d'altitud. Era la darrera fortalesa o la més o la més meridional d'aquest sector del comtat d'Osona. El seu terme, documentat des del 947, era la dotació dels antics vescomtes d'Osona, que a mitjan segle XI van prendre el cognom de Cardona.

Incloïa les antigues parròquies de Santa Maria i Sant Martí de Tagamanent i Sant Cebrià de la Mora i la més tardana de Santa Eugènia del Congost.

La seva jurisdicció arribava fins a la Castanya i Vallfornès, casal aquest del vessant meridional del Montseny.

El comte el 1009 hi tenia una sala o estada al cim del puig de Tagamanent a l'entrada del Castell. Del segle XIV en endavant passà a mans dels feudataris cognominats Tagamanent i Rocabertí, que acabaren essent-ne els senyors o feudataris majors.

8.- *Aiguafreda*. El petit terme o quadra, en el llenguatge medieval, d'Aiguafreda tenia per centre l'església de Sant Martí o d'Aiguafreda de Dalt, consagrada el 898. Fou, inicialment, d'una família senyorial: els Aiguafreda, dits després Basella i Cruïlles, que n'adquiriren la plena jurisdicció i acabaren essent-ne barons. El seu antic casal o castell acaba d'ésser restaurat o pràcticament reconstruït.

9.- *El Brull i Seva*. Ambdós termes formaven una unitat inicial i estigueren units en un sol terme que el segle X s'anomenà "terme Sevedà" i del 994 en endavant "terme del castell del Brull".

A l'igual que Tagamanent pertanyia a la família vescomtal d'Osona, els Cardona, fins que el 1270 el bisbe i canonges de Vic van comprar el castell i terme del Brull. Fou una baronia de la

Seva.

mitra de Vic entre el 1300 i el 1812.

El seu terme comprenia també la parròquia i terme de la Castanya documentat des del 993.

10.- *El terme de Viladrau.* Tot l'actual municipi de Viladrau va formar part tradicionalment del gran terme del Castell de Taradell, documentat des del 893 i situat en un cim de 803 m entre Taradell i Viladrau.

Fou sempre un terme senyorial i després baronal, que va pertànyer del segle XI al XIX a una mateixa família que per emparentaments o aliances matrimonials es va congnominar successivament: Taradell, Vilademany, Cruïlles, Perapertusa, Bournouville i, més modernament, comtes d'Aranda i ducs d'Híjar.

El seu gran terme comprenia endemés el municipi de Taradell, el de Santa Eugènia de Berga i l'antic de Vilalleons, ara refós amb el de Sant Julià de Vilatorrada.

11.- *Espínelves.* Inicialment, és a dir, des dels seus orígens històrics coneguts del 943, estava adscrit al gran terme del Castell de Sant Llorenç, des-

prés dit de Meda, situat entre Sant Julià de Vilatorrada i Sant Sadurní d'Ososmort. Més endavant va formar una batllia pròpia que acabà essent absorbida pels vescomtes de Cabrera, senyors de Montsoriu.

Aquesta és, abreujadament, la divisió de dominis i la diversitat de jurisdiccions que es repartien durant els segles medievals la muntanya del Montseny i els termes que l'envolten.

No es pot parlar, per tant, d'una història única, perquè eren molts els senyors i els interessos que giraven entorn d'aquesta bonica i estimada muntanya. Això no obstant, la muntanya era lloc de refugi per a tothom, indiscriminadament, en èpoques de perill i era també lloc de trobada i de gemanor en els antics aplecs de Santa Fe, Sant Marçal, Sant Segimon, Tagamanent o Sant Elies, com ho és ara en els moderns aplecs de Matagalls. I és que les muntanyes i el Montseny, d'una manera especial, com ja hem dit, uneixen més que no pas separen.

Antoni Pladevall és doctor en Ciències Històriques.

